

nytt
från **FSS**

FÖRENINGEN
SVERIGES
SOCIALCHEFER

Pedagogiskt program för fritidshem

Socialstyrelsen har givit Föreningen Sveriges Socialchefer (FSS) tillfälle att yttra sig över "Förslag till pedagogiskt program för fritidshem".

Inledningsvis vill FSS betona att det är av stort värde att SoS ger kommunerna vägledning och stöd vid planering av fritidshemmens inre verksamhet. För fritidshemmens del finns stort behov av att ge den inre verksamheten tydliga mål och en tydlig identitet, vilket detta slag av program kan medverka till.

Ett vägledande pedagogiskt program kan också bidra till högre kvalitet och utjämna skillnader mellan olika fritidshem.

Programmet är uppbyggt kring fem huvudavsnitt

- Det pedagogiska programmets uppgift
- Fritidshemmets uppgifter
- Fritidshemmets pedagogiska verksamhet
- Pedagogisk planering
- Kommunens planering

I förordet sägs att förslaget till pedagogiskt program för fritidshem – i likhet med motsvarande program för förskolan – är av principiell natur. Av detta följer att det krävs precisering och ställningstaganden både på kommunal ledningsnivå och i det enskilda fritidshemmet. Programmet kommer senare att kompletteras av mera metodinriktade skrifter i serien "Arbeta i fritidshem".

Det pedagogiska programmets uppgift

I programmets inledning framhålls att pedagogisk verksamhet i hög grad påverkas och formas av lokala förutsättningar. Vidare att ansvaret för socialtjänsten och därmed fritidshemmens verksamhet ligger hos kommunerna.

Socialnämnden inom varje kommun har ansvar för att mål och inriktning förverkligas. Det betonas vidare att verksamheten ska utgå från barnens livsvillkor, erfarenheter och behov samt det pedagogiska programmet och de kommunala riktlinjerna.

FSS anser utgångspunkterna riktiga och vill särskilt trycka på vikten av utgångspunkt i barns livsvillkor och lokala förutsättningar.

Detta ställer krav på en öppen utåtriktad fritidsverksamhet i nära samspel med närmiljön. Närmiljön är av central betydelse för barns livsvillkor i stort, men också för hur barnomsorgen bör forma sin verksamhet. I synnerhet gäller detta fritidshemmens verksamhet, varför FSS med tillfredsställelse noterar de tankegångar programmet ger uttryck för i dessa avseenden.

Det är också därför självklart att ansvaret måste ligga hos kommunerna och fritidshemspersonalen där kunskaper om barns livsvillkor och lokala förutsättningar finns.

Utgångspunkt i socialtjänsten

FSS anser att programmet i avsnittet om barns utveckling lyfter fram väsentliga utgångspunkter för innehåll och utformning av fritidshemmens verksamhet.

Programmet tar också enligt FSS uppfattning på ett angeläget och förtjänstfullt sätt en övergripande utgångspunkt i socialtjänstens grundsyn och slår också fast ambitionen att förmedla viktiga samhällsvärderingar till barnen kring begrepp som "demokrati" "jämlighet" och "solidaritet". Programmets betoning av barns möjlighet till trygghet och utveckling av förmåga att ta ansvar är

också i socialtjänstens anda, som konsekvens av utgångspunkten i barns livsvillkor skall fritidshemmen också verka utjämnande i dessa avseenden.

Det är också FSS uppfattning att det är en viktig uppgift för fritidshemmen att bidra till att göra barnen till bärare av den människosyn och de humanitära ideal som samhället står för.

Hög ambitionsnivå viktig

Enligt FSS uppfattning ger programmet uttryck för en mycket hög ambitionsnivå, vilket är glädjande. Men trots det finns det anledning att i vissa avseenden vara något tveksam, vad gäller de realistiska förutsättningarna för ett genomförande av programmet. Programmet bygger – i likhet med lagstiftningen – på barnomsorg för åldrarna 7–12 år. Det innehåll och den ambitionsnivå som programmet beskriver synes enligt FSS uppfattning bygga på att verksamheten löper ända till 12 år. Detta är självklart något att sträva efter!

Verkligheten ser emellertid annorlunda ut i många kommuner. Av resursskäl riktar sig fritidshemmens verksamhet ofta endast till åk 1–2 eller 1–3. Detta innebär att den tidsperiod som fritidshemmen har på sig för att förverkliga programmets intentioner för det enskilda barnet är kortare än i programmets utgångspunkter. Det innebär också att barnen då de tvingas sluta på fritidshemmen inte nått den mognadsnivå som gör det möjligt att ha programmets ambitioner som realistiska mål.

En annan viktig begränsning som enligt FSS inte heller får glömmas bort, är att också många barn står utanför fritidshemmens verksamhet framförallt pga platsbrist. Detta borde fått som konsekvens att programmet på ett bättre och mera djupgående sätt fört resonemang kring ansvarsfördelningen för barns utveckling och socialisation mellan fritidshem och andra verksamheter.

Skolan, exempelvis, når alla barn i målgruppen och är därför en sådan verksamhet som har ett stort ansvar i dessa avseenden. Fritidsverksamhet av olika slag är en annan.

En helhetssyn på barnets och samhällets behov liksom resurser och ansvarsfördelning i dessa avseenden borde tydliggöras i programmet. Programmet har i dessa avseenden enligt FSS ett alltför fritidshemscentrerat perspektiv. Ur genomförandesynpunkt gör det ambitionerna i förhållande till barnen ouppnåeliga och medför risker för att personalen också ska känna sig stå inför en omöjlig arbetsuppgift, med orimliga förväntningar på sig.

FSS anser också att eftersom även i framtiden familjefritidshem (familjedaghem) kommer att vara en barnomsorgsform av ganska stor omfattning borde programmet även innefatta den verksamheten. Utgångspunkten borde vara att beskriva ambitioner för åldersgruppen 7–12 åringar i stort – behov och möjligheter – oavsett omsorgsform. Målen med olika omsorgsformer borde rimligen vara desamma. Skillnaderna består då endast i att varje omsorgsform har olika möjligheter och begränsningar i val av metod för olika syften i verksamheten, vilket borde gå att belysa i ett gemensamt program. Tyvärr har inte heller Fritidshemskommittén i sitt betänkande gjort några djupare jämförande analyser mellan olika organisationsformers förutsättningar och möjligheter i förhållande till mål och målgrupp. Detta är en viktig brist i planeringsförutsättningarna.

Samverkan med förskolan

I likhet med skolan bör fritidshemmens verksamhet bygga vidare där förskolan slutar. Detta förutsätter en dialog med möjligheter till ömsesidig påverkan. Detta är ett område som inte kan anses särskilt väl utvecklat, enligt FSS uppfattning. Programmet borde därför ha ägnat mera utrymme åt denna fråga.

Samverkan med skolan

Som tidigare påtalats anser FSS att roll- och ansvarsfördelningen mellan skola och fritidshem borde tydliggjorts. I vilka avseenden ska verksamheterna komplettera varandra, i vilka avseenden krävs en absolut samsyn och likartade metoder och inom vilka delar av respektive verksamhet finns ett ansvar som helt åvilar den ena eller andra verksamheten? För att klara ut dessa frågor krävs ett nära samarbete mellan verksamheterna.

En fortsatt utbyggnad av fritidshemmen till full behovstäckning förutsätter också i många fall ett betydligt närmare samarbete med skolan än vad som är regel idag.

Programmet borde enligt FSS uppfattning på ett kraftfullare och tydligare sätt betona det angelägna i att samverkan kommer till stånd i strukturerade former. Detta får inte enbart bli en fråga som avgörs av om enskilda anställda i skola och fritidshem vill och kan samarbeta.

Temaorienterat arbete

FSS anser i likhet med programmet att fritidshemmens verksamhet bör byggas kring tema. Eftersom temaorienterat arbete inom barnomsorgen ännu i stor utsträckning befinner sig på utvecklingsstadiet anser FSS att en mera omfattande beskrivning av metoden som sådan borde gjorts. Detta bla i syfte att peka ut skillnaden gentemot ett arbetssätt kring ämnesområden, vilket tyvärr ibland missförstås till att vara samma sak som ett temaorienterat arbetssätt.

Planering och utvärdering

De mål och den inriktning på fritidshemmens verksamhet som programmet lägger fram ställer krav på en hög medvetenhet hos personalen och en väl genomtänkt planering av verksamheten.

FSS delar uppfattningen i programmet att planeringen är personalens ansvar men att barnen ska delta i den. Planeringen blir då ett viktigt

inslag i verksamheten som bla tränar barnen i att ta ansvar.

FSS anser också att det är viktigt att hävda föräldrarnas rätt till insyn och delaktighet i det inre arbetet. Det är därför också bra att programmet slår fast att det är personalens skyldighet att initiera samarbetet med föräldrarna och att också söka få med alla föräldrarna.

Programmet intar emellertid i övrigt en inställning till föräldrarna som mera har karaktär av att personalen skall informera föräldrarna om verksamheten snarare än att föräldrarna ska beredas möjlighet och uppmuntras till att engagera sig i och ta ett delansvar för verksamhetens innehåll och utveckling.

Programmets hållning i denna fråga är enligt FSS uppfattning inte i socialtjänstens anda att arbeta på "att frigöra enskildas och grupper egna resurser".

Det är inte heller förenligt med att "fritidshemmens verksamhet ska utformas i nära samarbete med hemmen" (12 § SoL). Aktiva föräldrar kan, menar FSS, tillföra verksamhetens innehåll viktiga kvalitéer.

Ett sådant föräldrainflytande i famförallt planering och utvärdering av verksamheten behöver inte på något sätt stå i motsatsförhållande till barnens möjligheter till delaktighet och inflytande i dessa frågor.

Utvärdering av det som görs är också självfallet ett mycket angeläget inslag i verksamheten. FSS tycker därför att det är bra att programmet tar upp detta i ett särskilt avsnitt.

Mot bakgrund av programmets ambitioner i stort frågar sig FSS: Var kommer barnen själva in i utvärderingsarbetet? Deras viktiga – och självklara deltagande i merparten av utvärderingsarbetet borde vara en konsekvens av att de deltar i planeringen och borde kunna ge dem viktiga kunskaper och erfarenheter.

Personalutveckling

Förslaget till program ställer krav på

en ökad kunskap och medvetenhet om omvärlden hos fritidshemmens personal. Detta är bra, anser FSS, men personalen måste också få förutsättningar för detta genom såväl grundutbildningen som den löpande fortbildningen.

FSS anser det därför angeläget att kopplat till programmet se över form och innehåll i grundutbildningarna vad gäller framförallt pedagogik och metodik, liksom samhällskunskap i vid mening.

Programmet borde också i detta avseenden få genomslag i kommunernas fortbildning för fritidshemspersonal.

Kommunala riktlinjer

Det är FSS bestämda uppfattning att det pedagogiska programmet endast är en vägledning och ett stöd för kommunerna om hur fritidshemmens inre verksamhet kan bedrivas för att skapa förutsättningar för uppfyllelse av de mål i socialtjänsten som är tillämpliga på fritidshemmen.

FSS reagerar därför emot formuleringen "De kommunala riktlinjerna är tillsammans med personalens pedagogiska planering viktiga förutsättningar för genomförandet av det pedagogiska programmet".

Denna formulering antyder en annan ställning för programmet än den FSS menar att det har.

Enligt FSS uppfattning råder följande formella relation:

- SoL anger fritidshemmens inriktning
- kommunens mål för fritidshemmen anger kommunens inriktning av fritidshemmen inom SoL:s ramar
- kommunens riktlinjer anger de principer som ska tillämpas för att nå angivna mål
- centralt utformat pedagogiskt program utgör stöd till/och vägledning för kommunerna vid utformning av mål och riktlinjer

FSS anser följaktligen att de kommunala riktlinjerna måste hållas på en principiell nivå och vara av sådan karaktär att de kan förväntas bestå

under en längre tid. Det kan exempelvis vara lämpligt med en översyn i anslutning till varje ny mandatperiod.

Därutöver förfogar kommunen över ett stort antal vitt skilda instrument, såsom planeringsmaterial, tillämpningsföreskrifter och rutiner med varierande varaktighet.

Enligt FSS uppfattning har därför SoS i sitt förslag till innehåll i kommunala riktlinjer blandat olika kommunala instrument. Några exempel på kommunala ställningstaganden som inte hör hemma i kommunala mål och riktlinjer för fritidshem är:

- "förvaltningens funktioner, organisation, arbetssätt samt olika befattningshavares kompetens, tjänsteinnehåll och ansvarsfördelning"
- "befattningsbeskrivningar, introduktion"
- "principer för fördelning av medel mellan fritidshem för kompletterande utrustning, transporter studiebesök och liknande."

FSS finner det egendomligt att i de kommunala riktlinjerna endast ange föreståndarens ansvar och uppgift i den pedagogiska verksamheten. FSS anser att föreståndarens roll som arbetsledare också ska diskuteras.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis anser FSS

- att det är angeläget med ett program för fritidshemmens verksamhet
- att programmet endast ska tjäna som vägledning och stöd
- att förslaget till program på ett förtjänstfullt sätt tar utgångspunkt i och genomsyras av socialtjänstens grundläggande värderingar och synsätt.
- att utgångspunkt i barns livsvillkor och lokala förutsättningar är särskilt viktiga
- att det är positivt att programmet betonar vikten av att fritidshemmets verksamhet sker i nära samverkan med omgivande närmiljö
- att det är viktigt med en hög ambitionsnivå men att man måste

vara medveten om att fritidshemmen idag ofta bara riktas till lågstadiebarn och att många barn står utanför fritidshemmens verksamhet

- att detta program därför också borde behandla frågor kring ansvarsfördelningen mellan fritidshem - skola och andra verksamheter som riktar sig till barn i dessa åldrar
- att programmet borde vara ett program för 7-12-åringar, grundat på deras behov och förutsättningar och i princip tillämpbart på alla omsorgsformer istället för bara en viss omsorgsform (fritidshem)
- att samverkan med förskolan och skolan borde givits mera tyngd och tankemässigt utrymme i programmet
- att temaorienterat arbete borde utvecklats mera, framförallt i syfte att tydligt definiera metoden som sådan
- att föräldrarnas rätt till aktivt inflytande och delansvar för verksamhetens innehåll och utveckling ska slås fast och att personalen har ansvar för att stimulera till detta
- att det är bra att programmet trycker på vikten av planering och utvärdering, men att barnens roll i utvärderingen också borde pekats ut
- att programmets genomförande ställer krav på förändrade och ökade kunskaper inom områdena pedagogik, metodik och kunskaper om samhället. Detta bör få genomslag såväl i grundutbildningen som i kommunernas fortbildning
- att det är viktigt att de kommunala riktlinjerna hålls på en principiell nivå och har sådan karaktär att de kan förväntas bestå under en längre tid
- att idén om lokala utvecklingsprogram på institutionsnivå är bra
- att insatser bör göras för att också kunna sprida erfarenheter från utvecklingsarbete mellan kommunerna